

Het Syden Hemmetje van Knoop en de Credes Quittenrenette, hebben die wat met elkaar te maken?

Deze keer zou ik het graag nog even met u over het echte Zijdenhemdje willen hebben. Ik bedoel daarmee het Syden Hemmetje, de appel die Knoop in zijn Pomologia (1758) heeft beschreven. De appel die als zodanig in ons land door niemand meer schijnt te zijn herkend, noch onder deze naam is beschreven. We vonden, ondanks het feit dat Knoop deze appel prominent en vrij goed herkenbaar had afgebeeld en ook, zij het summier, had beschreven, nooit meer vermeld in nakomende belangrijke, in Nederland gepubliceerde pomologische boekwerken. Noch in Pomologia Batava, van Mathieu van Noort, daterende uit 1830, noch in De Nederlandsche Boomgaard, stammende uit het mekka van de boomteelt, Boskoop (1868) is er een appel onder de naam Syden Hemmetje (Zijden Hemdje) beschreven.

Bovendien is er in Nederland in het verleden kennelijk nooit een boomkweker geweest die dit appelras, onder deze, dan wel vergelijkbare naam, in zijn catalogus had opgenomen. Tot, in meer recente tijden, want boomkwekerijen Frijs, te Margraten, De Batterijen in Ochten, en De Baggelhof, in Terheijl (Dr.) voeren een Zijden Hemdje in hun assortiment. Ons is niet bekend echter of het hier het Zijden Hemdje van Knoop betreft.

Knoop's Syden Hemmetje lijkt overigens in het geheel niet op een van de drie Zijdenhemdjes die de Vrienden van het Oude Fruit in collectie hebben (Veel, 2016). Veel noemt in zijn beschouwing in Pomospost van het onderwerp 'Zijden Hemdje' nog enkele andere, elders genoemde Zijden Hemdjes, maar ook daar zien wij geen verband met 'onze' appel.

Het feit dat er diverse appels van gelijke kleur, en ongeveer gelijke statuur, zal wellicht ook hebben bijgedragen aan het feit dat deze appel in Nederland en Duitsland kennelijk niet meer bekend en voorhanden is.

Het feit dat we nu met zoveel interesse naar deze appel zijn gaan kijken, is het simpele feit dat ik een appel in collectie heb die mijns inziens onmiskenbaar Knoop's Syden Hemmetje vertegenwoordigt.

Belangrijk in deze context is het feit dat de Duitse pomoloog Diel in appels verkregen aan bomen gekweekt met door hem onder de naam Zijden Hemdje uit Nederland (Haarlem) verkregen enthout, onmiskenbaar het door Knoop beschreven Syden Hemmetje herkende (Diel, 1802-1819). Deze bevinding werd later onderschreven en ook nog eens als zodanig gecommuniceerd door Lucas en Oberdieck (1875). Oberdieck gaf deze echter de naam Weisses Seidenhemdchen, waarbij het woord 'Weisses' door Oberdieck was toegevoegd omdat er al een Rothes Seidenhemdchen (syn. Pigeon Rouge) bestond (1).

Ook interessant is dat er wél een appel onder de naam Credes Quittenrenette in twee oude assortimentslijsten daterende uit het midden van de 19e eeuw te vinden zijn. Dat zijn, ten eerste, een lijst van de bekende firma Ottolander, te Boskoop, alsook een van een minder bekende kweker, omstreeks diezelfde tijd met zijn kwekerij residerende op De Schovenhorst, te Putten.

Het toeval wil dat ik juist van een bevriende en gedreven hobby-teler en rassenverzamelaar in Putten (Frans Roelofsen) enkele jaren geleden een appel ter determinatie aangeboden kreeg waarin ik onmiddellijk de Credes Quittenrenette meende te herkennen. Ik herkende deze appel van de prachtige afbeeldingen en beschrijving die ik eerder van de appel onder deze naam was tegengekomen op de website van Arche Noah (2). Dat ik deze appel erin herkende, was gebaseerd op het feit dat er prominent op de afbeelding van de onderhavige appel een typische uitwas bij de steel voor deze appel voor komt. Overigens komt onze appel uit Putten er ook in algemene termen zoals vruchtvorm, kleur en tijd van rijpheid/gebruik goed mee overeen.

Belangrijk om hierbij in dit verband te vermelden is dat Lucas & Oberdieck, in de beschrijving van het Weisses Seidenhemdchen, ook aangeven dat sommige vruchten gekenmerkt worden door een uitgroei - ein Fleischwulft - bij de steel. Deze uitgesproken uitwas bij de steel, een 'klumpke' zouden mijn maatjes in het Limburgse zeggen, komt ook in Oostenrijk, waar Arche Noah haar domicilie heeft, kennelijk prominent voor bij hun appel.

Het is kennelijk een belangrijk kenmerk om te constateren, want juist dit typische kenmerk bleek dus ook aanwezig bij de appel uit Putten.

Bovenstaande constatering brachten mij ertoe om te veronderstellen dat Knoop's Syden Hemmetje in later tijden in onze streken, evenals in Duitsland en Oostenrijk, Credes Quittenrenette is gaan heten. Op z'n minst verwonderlijk is dat nooit enig rassenkenner er het eerder door Knoop, en ook door Oberdieck beschreven Syden Hemmetje (Zijden Hemdje), resp. Weisses Seidenhemdchen, in heeft herkend.

Het feit dat Knoop in zijn overigens vrij beknopte beschrijving van deze appel niet refereert naar dit vrij typische kenmerk, zou een verklaring voor deze naamaanpassing kunnen zijn. Deze appel was door onze vaderlandse pomologen kennelijk nooit, zoals dus wél door Diel, alsook Lucas en Oberdieck, als Syden Hemmetje herkend, hoewel ook de algemene vruchtkenmerken, zoals o.a. vorm, kleur, rijpheid en gebruikstijd wel duidelijk in die richting wijzen. Overigens wordt ook in De Nederlandsche Boomgaard in de beschrijving van wél de daarin behandelde Credes Quittenrenette, dit kenmerk niet genoemd. Dat is nogal verwonderlijk, omdat de auteurs, volgens hun beschrijving, met name benoeming van geraadpleegde literatuur, ervan op de hoogte hadden kunnen zijn.

Hoe verklaren wij dit? Ik vermoed dat de belangrijkste reden daarvoor is dat, zoals ook wij waargenomen hebben, het 'klumpke' lang niet bij alle appels, en bij appels van alle bomen, optreedt (3).

Maar, we hebben nog meer, eveneens vrij sterke aanwijzingen dat we met het Syden Hemmetje en de Credes Quittenrenette waarschijnlijk met een en dezelfde appel te maken hebben.

Groeikenmerken, in dit geval twijgkleur, en wel een opvallende lichtbruine, naar het olijfgroen neigende kleur, bij zowel de appel in onze collectie onder de naam Wit Zijdenhemdje, ooit van boomkwekerij Ten Elsen, te Neede betrokken, als die verkregen aan bomen van enthout van de appel uit Putten, wijst daar bovendien ook sterk op (4).

Typisch bladkenmerk: wollig behaard, klein, met een regelmatig gekartelde bladrand. En de mooie, egale piramidale groei van jonge bomen, alsmede de afwijkende twijgkleur (brons-olijfgroen). Deze zijn bovendien sterk behaard in vergelijking met veel andere appels. Voorts heeft ze dikke, ronde, sterk behaarde knoppen.

Tenslotte nog dit: de Credes Quittenrenette, die op een van de twee ons bekende oude Nederlandse assortimentslijsten prijkt, hadden wij dus gekregen van bovengenoemde hobbyteler uit Putten. Laat nu juist de genoemde assortimentslijst van de toenmalige boomkweker Elbert van Donkersgoed zijn die zijn kwekerij destijds dreef op De Schovenhorst, te Putten(!).

Maar, wat betekent een en ander nu voor de pomologische status van het Syden Hemmetje en de Credes Quittenrenette?

Ten eerste: dat het er op lijkt dat het Syden Hemmetje, ooit in Pomologia beschreven door Johann Hermann Knoop, nog steeds bestaat.

Ten tweede: dat de Credes Quittenrenette waarschijnlijk het eerder beschreven Syden Hemmetje is.

Ten derde: de vraag of het Wit Zijdenhemdje dat enkele boomkwekers in Nederland (De Baggelhof, te Terheijl, De Batterijen te Ochten, en Frijns, te Margraten) die het Syden Hemmetje in hun assortiment voeren, dat ook echt zijn, is ons niet bekend. Als een of meerdere hiervan dat wel blijken te zijn, dan zou het goed zijn dat hun appel haar eerst-gegeven, en derhalve meest rechtmatige naam, zou worden gegeven. Wellicht zou men kunnen overwegen deze appel, hierbij een meer aan de tijd aangepaste spelling hanterend, Zijden Hemdje (Zijden Hempje?) mee te geven, zoals boomkwekerij Frijns, te Margraten doet (hoewel wij niet weten of het hier dezelfde appel betreft).

Dus liever niet 'Wit Zijden Hemdje', omdat het bijvoeglijk naamwoord, dat door de Duitse pomoloog Oderdieck, ter onderscheid van een overigens totaal andere appel (Pigeon Rouge, syn. Rothes Seidenhemdchen) aan haar naam was toegevoegd, geen correcte weergave is van de oorspronkelijke naam van dit ras.

Tenslotte nog dit:

Uiteindelijk is het zo dat bovengenoemde opinies en conclusies uiteraard van persoonlijke aard zijn. Ik zou graag de uiteindelijke correcte identificatie van het onderwerp 'Zijden Hemdje' versus Credes Quittenrenette in samenspraak en samenwerking met hobbykwekers en rassenkenners van deze, dan wel qua gehanteerde naamgeving waarschijnlijk dezelfde appels, zowel in Nederland, als elders, nader verhelderen.

Eenieder die hieraan een bijdrage zou kunnen en willen geven, wordt hierbij van harte uitgenodigd om met ons in contact te treden.

Voetnoten:

(1) Oberdieck, was een belangrijke Duitse pomoloog, die o.a. veel pomologisch werken, o.a. van Diel heeft samengevat in zijn standaardwerk, Illustriertes Handbuch der Obstkunde (1875).

Zeer terecht, vermeldt hij daarbij in zeer duidelijke termen: Mit dem Nahmen Seidenhemdschen bezeichnet die Unwissenheit manche Frucht, waarbij hij nog een aantal voorbeelden hiervan uit Frankrijk en Engeland aanhaalt, waarbij deze naam slechts 'te onpas', en wellicht nimmer 'te pas' werd gebruikt.

Mocht men geïnteresseerd zijn in deze algemene spraakverwarring omtrent de naam Zijden Hemdje (Seidenhemdchen), dan gelieve men de volgende website te raadplegen: http://www.streuobst-lueneburg.de/docs/themenblaetter/Themenblatt_04-Seidenhemdchen.pdf

Ook wel interessant is dat er op de website van Michael H. Gerloff (Köln) een afbeelding van het Echte Zijden Hemdje (van Knoop, dus) staat uit een serie pomologische afbeeldingen van Langenthal, gecombineerd in het boekwerk van Johann Georg Dittrichs, Deutsche Obstcabinet (zie: <https://apfel.kulturnation.de/adt-echtes-seidenhemdchen-von-knoop-04-11-2018>)

(2) Arche Noah is een Oostenrijkse stichting die zich intensief bezighoudt met de instandhouding van agro-biocultureel erfgoed in de breedste zin (zie: <https://www.arche-noah.at/kontakt>). De betreffende site is overigens zeker de moeite waard om zo nu en dan eens te raadplegen. <https://apfel.kulturnation.de/adt-echtes-seidenhemdchen-von-knoop-04-11-2018>

(3) De aanzienlijke variatie in vruchtkenmerken, ten eerste wat betreft het fruit aan één boom, maar zeker ook tussen bomen, en zelfs in verschillende jaren, of onder

verschillende groeiomstandigheden, zijn typisch valstrikken waar ook wij bij het determineren op beducht moeten zijn. Om die reden dienen we ook tenminste meer dan een, het aantal dat ons helaas nog vaak op determineerbijeenkomsten wordt voorgelegd, goed ontwikkelde en liefst voldoende uitgerijpte (boom-rijpe) vruchten voor een zinvolle determinatie te beoordelen krijgen.

(4) persoonlijke communicatie J.M. Jansen Manenschijn (van gelijknamige boomkwekerij te Holten-Dijkerhoek), een zeer scherp observator die middels vergelijking van het hele scala aan groeikenmerken een nauwkeurigheidsniveau bereikt dat niet veel onder doet voor en vergelijking middels dna-kenmerken.

Geraadpleegde literatuur:

Knoop, Johann Hermann, 1758: Pomologia

Boskoop, 1868: De Nederlandsche Boomgaard

Van Noort, Mathieu, 1830: Pomologia Batava

Lukas, Eduard & Oberdieck, Johann, Georg Conrad, 1875: Weisses Seidenhemdchen, das Seidenhemdchen Diel, nach Knoop, in Illustriertes Handbuch der Obstkunde, erster Band

Lukas, Eduard & Oberdieck, Johann, Georg Conrad, 1875: Credes Quittenrenette, in Illustriertes Handbuch der Obstkunde, vierter Band

Diel, Aug. Friedr. Adr., 1819, Credes Quittenrenette, in: Versuch einer Systematischen Beschreibung in Deutschland vorhandener Obstsorten, heft 21, pg. 105

Langenthal, Christian Eduard, 1853: Echtes Seidenhemdchen von Knoop, beschrijving van Johann Georg Dittrich in Systematisches Handbuch der Obstkunde (1837).

Veel, J, 2016, Zijden Hempjes, in: Pomospost, uitgave 3, pg.11-12, herfst 2016 Assortimentslijst boomkwekerij K.J.W. Ottolander, te Boskoop, ongedateerd (ca. 1850).

Donkersgoed, Elbert van, 1865/66:

Naamlijst van Coniferen, Appel- en Peerenboomen, grof Plantsoen, Heesters, Bloemhout, enz., voorhanden op De Schovenhorst, gemeente Putten, provincie Gelderland.

(H.W. Rossel, febr., 2019)